Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. kovo 22 d. Nr. 57 (12)

Saturday supplement March 22, 2003 No. 57(12)

2001 m. spalio 18 d. Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete vykusioje konferencijoje prof. Juozo Ereto temomis. Iš kairės: prof. prel. Antanas Rubšys, dr. Aldona Vasiliauskienė, dr. Faustas Jončys, Livija ir Eduardas Šiurgždos.

Lietuvoje įamžinamas šveicaro vardas

Dr. Aldona Vasiliauskienė

Juozas Eretas — Joseph Ehret — (1896.10.18–1984.03.13) — iškilus Lietuvos ir Šveicarijos mokslininkas, filosofijos mokslų daktaras, Lietuvos universiteto (vėliau pavadinto Vytauto Didžiojo vardu) profesorius, vienas Lietuvių katalikų mokslo akademijos steigėjų, išrinktas jos akademiku, vėliau — garbės nariu, literatūros istorikas ir pedagogas, publicistas, Lietuvių rašytojų sąjungos (JAV) garbės narys, visuomenės veikėjas, Lietuvos kariuomenės savanoris, Lietuvos telegramų agentūros (ELTA) steigėjas, 1919-1941 m. gyvendamas Lietuvoje, dirbo ten, kur labiausiai tuo metu reikėjo sumanumo ir energijos.

Nesiliovė rūpintis Lietuva ir priverstas iš jos pasitraukti. Pergyvendamas dėl lietuviškos išeivijos likimo, ieškodamas išeities, parašė *Tremties trilogiją*: *Tremtis — prakeikimas ar uždavinys* (1964), *Tremties lietuvis idėjų sūkuryje* (1965) ir *Mažosios tautos ir valstybės* (1966). J. Eretas nepailstamai kėlė Lietuvos laisvės klausimą visuomenei skaitomose paskaitose, rašydamas straipsnius į įvairius Vakaruose leidžiamus žurnalus užsienio kalbomis. Svarbi studija apie pamirštuosius baltus (1968), apie baltų tautas bei jų likimą (1970), apie lietuvių kalbą bei jos archainį turtingumą (1971). J. Eretas daug pasitarnavo ateitininkijai. 1960 m. išleisdamas monografiją apie Stasį Šalkauskį, o 1970 m. — apie Kazį Pakštą. 1980 m. buvo išleista dar viena monografija *Valančiaus šviesa už marių*, skirta prel. Pranciškui Jurui.

Tarpukario Lietuvoje apie Šveicarijos sūnų, Lietuvoje suradusį antrąją tėvynę, buvo parašytas išsamus prof. Stasio Šalkauskio straipsnis. Sovietinės okupacijos metais už Lietuvos nepriklausomybę užsienyje kovojantis J. Eretas buvo itin pavojinga valstybei asmenybė — tad, be abejo, apie jį buvo tylima.

Išeivijoje be įvairių jubiliejinėmis progomis parašytų straipsnelių, 1972 m. prof. J. Ereto bičiuliai išleido kolektyvinį veikalą *Didysis jo nuotykis* (Prof. J. Eretas tarnyboje Lietuvoje), kurį spaudai parengė prof. Juozas Brazaitis — Ambrazevičius. Knygą sudaro 7 numeruoti ir 2 nenumeruoti (įvadinis „Tarp dviejų pasaulių" ir užbaigiamasis „Tarp dviejų tėvynių") skyriai, parašyti 7 autorių: S. Šalkauskio (Didysis gyvenimo nuotykis), J. Brazaičio (Nekapituliuojanti plunksna), A. Skrupskelienės (Auditorija ir už jos), A. Šešplaukio (Lietuvio ieškojimas Vakaruos), O. Labanauskaitės (Jaunimo avangarde), A. Liuimos (Idėjų dinamikoje), S. Ylos (Atžalos). Knyga susilaukė plataus atgarsio ir įvertinimo.

Prof. J. Eretas buvo aktyvus Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikėjas. Neatsitiktinai lietuvių išeivių darbuose, tyrinėjančiuose LKMA istoriją, randame medžiagos ir apie J. Eretą. Tai Stasio Antano Bačkio, Juozo Brazaičio, Stasio Ylos ir Rapolo Krasausko straipsniai LKMA leidiniuose.

Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje prof. J. Ereto vardas įamžinamas keliomis kryptimis: renginiai, paminklai, mokslo populiarinimo straipsniai bei mokslinės studijos.

Kalbant apie renginius, būtina paminėti konferencijas, skirtas specialiai J. Eretui bei kitas mokslines konferencijas, kuriose jam buvo skirtas dėmesys. Konferencijos pagerbiant J. Eretą vyko jubiliejų progomis — savotiškais trimis tarpsniais: minint 10-ąsias mirties metines, 100-ąsias gimimo metines ir 105-ąsias gimimo metines.

Pati pirmoji prof. J. Eretui skirta konferencija vyko LKMA Istorijos mokslų sekcijos iniciatyva Šv. Kazimiero bažnyčios zakristijos salėje 1994 metais, minint 10-ąsias mirties metines, sutraukusi itin gausiai klausytojų. Šio renginio vienas svarbiausių skatintojų buvo Feliksas Augutis iš Zujūnų (Buivydiškės), vėliau atsisakęs valstybinio apdovanojimo ir pasiūlęs vietoj savęs kuo tai pagerbti tą žymų Šveicarijos sūnų.

Itin plačiai J. Ereto vardas nuskambėjo, minint 100-ąsias gimimo metines — buvo organizuotos konferencijos Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Telšiuose, Kupiškyje. Pirmosiose keturiose konferencijose dalyvavo ir iš Šveicarijos atvykusios dukros Birutė ir Julytė bei sūnus Juozas, kuris, beje, lietuvių kalba perskaitė ir savo pranešimą. Itin daug nuveikė organizuojant šias konferencijas Algimantas Zolubas. Jis gebėjo gauti lėšų įvairioms konferencijų organizavimo reikmėms. Tad J. Ereto vaikai buvo apjuosti lietuviškom juostom, išdroštas paminklas — koplytstulpis.

Trečias konferencijų tarpsnis — tai pati negausiausia dalyvių skaičiumi konferencija, vykusi Kauno universiteto Katalikų teologijos fakulteto naujojoje salėje, 2001 m. spalio 18 d. Už šią konferenciją J. Ereto gerbėjai vėlgi turi būti dėkingi A. Zolubui. Konferencija buvo skirta 105-osioms J. Ereto gimimo metinėms. Šis J. Ereto jubiliejus buvo paminėtas ir Panevėžyje, Baltoskandijos akademijoje, dr. Silvestro Gaižiūno iniciatyva. Čia konferencijoje dalyvavo šveicaras, gerai mokąs lietuvių kalbą ir dirbąs Šiaulių universitete, plečiantis literatūrinius ryšius tarp Lietuvos ir Šveicarijos.

Be konferencijų, specialiai skirtų profesoriui Juozui Eretui, apie jį pranešimai skaityti ir kitose mokslinėse konferencijose, pavyzdžiui 1994 m. Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume Vilniuje, 2002 m. gegužės 16 d. Šiaulių universiteto organizuotuose pirmuosiuose „Stasio Šalkausko skaitymuose".

Prie konferencijų savotiškai galima būtų priskirti ir Panevėžio pedagogų (mokytojos ekspertės Lionės Lapinskienės organizuotą) 2001 m. birželio 25 — liepos 4 d. metodinę mokomąją praktinę kelionę „Literatūrų kryžkelėse: lietuvių ir vokiečių rašytojų takais", kurios metu daug dėmesio skirta ir J. Eretui, apie kurį kalbėjo dr. A. Vasiliauskienė. Šveicarijoje aplankytas J. Ereto bei jo šeimos kapas, pabuvota prie namo, kuriame gyveno.

Minint 100-ąsias J. Ereto gimimo metines konferencijoms buvo parengtas (A. Vasiliauskienė) lankstinukas „Prof. Juozo Ereto svarbiausios gyvenimo ir veiklos datos", Kauno viešoji biblioteka išleido kitokio pobūdžio lankstinuką — atviruką su J. Ereto portretu, kitoje pusėje — trumpa jo gyvenimo apžvalga.

Be konferencijų, J. Ereto vardas buvo įamžintas tautodailininko Ipolito Užkurnio išdrožtu paminklu, kuris buvo pastatytas VDU Katalikų teologijos fakulteto kieme ir pašventintas 2002 m. jau minėtos konferencijos Kaune metu.

Algimantas Zolubas parašė ne vieną kreipimąsi bei raštą įvairiausioms vyriausybinėms instancijoms dėl J. Ereto vardo įamžinimo. Nors praėjo nemaža laiko, tačiau nepailstamos Algimanto pastangos davė rezultatus: buvo išleistas vokas su Juozo Ereto atvaizdu (šis suvenyrinis vokas su ženklu — Šakalio darbas), 2002 m. gegužyje spaudoje pranešama apie pastangas išleisti pašto ženklą, o 2003 m. sausio pabaigoje pasirodė ir pats pašto ženklas.

Trečioji J. Ereto vardo įamžinimo veiklos kryptis — informacinės bei mokslo populiarinimo publikacijos laikraščiuose bei žurnaluose ne tik Lietuvoje, bet ir išeivijoje. Nemaža jų pasirodė 100-jų gimimo metinių proga: tai ir straipsniai, skirti profesoriui J. Eretui, straipsniai-interviu su profesoriaus vaikais, atvykusiais į jubiliejinius renginius, tai ir straipsniai, aprašę renginius: jų pavyko surasti 20 (išspausdinti 14 pavadinimų laikraščių bei žurnalų puslapiuose, parašyti 13 autorių). Prof. J. Eretas nebuvo pamirštas ir vėliau, po jubiliejinių renginių.

J. Eretui dėmesys skirtas ir Izidoriaus Ignatavičiaus sudarytoje glaustoje Lietuvos 50 metų okupacijos enciklopedijoje „Lietuvos naikinimas ir tautos kova (1940-1998)".

Lietuvių katalikų mokslo akademiją atkūrus Lietuvoje, 1992 m. pasirodė LKMA istorijai skirta knygelė (autorė A. Vasiliauskienė). Čia irgi pateikta duomenų apie J. Eretą — LKMA akademiką bei garbės narį.

Spaudoje pateikta duomenų ir apie 105-ąsias prof. J. Ereto gimimo metines, minėjimą Kauno Katalikų teologijos fakultete bei Panevėžyje Baltoskandijos akademijoje. Minėjimų proga spaudoje pasirodė A. Zolubo straipsnis, skirtas prof. J. Eretui ir jo bičiuliui Mikeliui Ašmiui. Ir itin svarbu, kad pagaliau pirmąsyk spaudoje viešai pasmerktos apie J. Eretą skleistos paskalos (Algimanto Zolubo straipsniai).

A. Zolubas, palaikantis nuolatinius ryšius su Juozo Ereto dukromis, daugiausia Julyte, laiške aprašęs vykusias konferencijas, pastatytą paminklą bei išleistą knygą (apie ją dar kalbėsime) susilaukė padėkos, apie kurią jis informavo *XXI amžius* skaitytojus. Galima manyti, nusiųstos pastatyto koplytstulpio nuotraukos taip suintrigavo Julytę, kad vasarą ji su savo vyru atvyko į Lietuvą specialiai pabuvoti ir savo akimis pasigrožėti tautodailininko Ipolito Užkurnio darbu.

Dr. A. Vasiliauskienė, užrašiusi profesoriaus dukros Julytės Kollar, o taip pat ir Šveicarijoje su profesoriumi nemažai bendravusio dr. Vaclovo Dargužo atsiminimus, kurie irgi turėtų pasirodyti spaudoje.

Be mokslo populiarinimo darbų itin svarbios ir mokslinės studijos. 1997 m. Lietuvos istorijos studijų 4 numeryje išspausdintas A. Vasiliauskienės darbas, supažindinantis su J. Ereto požiūriu į lietuvių tautos kultūrą 35-erių (1896-1931) metų laikotarpiu iš jau gana brandaus 75-erių metų amžiaus (kalbama apie J. Ereto studiją LKMA suvažiavimo darbuose „Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo *Tėvynės sargo* įsteigimo iki *Naujosios Romuvos* įkūrimo (1931)". 2001 m. leidinyje LAMMD Istorija (T. 49-50) apžvelgtos konferencijos Kaune bei Panevėžyje.

Labai svarbus faktas J. Ereto vardo garsinimui — jo darbų, išleistų prieškario Lietuvoje ar sugrįžus į savo gimtąją Šveicariją, išleidimas. 2001 metais specialiai konferencijai, minint J. Ereto jubiliejų į lietuvių kalbą buvo išversta 1968 m. vokiečių kalba parašyta J. Ereto knygelė *Užmirštieji baltai*. Išvertė Dalia Kiseliūnaitė, apie autorių parašė Algimantas Zolubas, išleido leidykla „Naujasis amžius".

Būtina pasakyti, kad 1944 m., dvylikos metų būdamas, į Ameriką pasitraukęs Algis Liepinaitis, tik pasirodžius J. Ereto knygelei *Užmirštieji baltai*, atkreipė dėmesį į jos aktualumą ir organizavo jos vertimus į anglų, prancūzų, italų, ispanų ir portugalų kalbas, išplatino ambasadoriams, politikams, žurnalistams Šiaurės bei Pietų Amerikoje ir Europoje. A. Liepinaitis Amerikos lietuvių tarybos pirmininko Gražvydo Lazausko buvo įvardytas kaip tarptautinis leidėjas. Prieš pradėdamas ieškoti vertėjų, A. Liepinaitis rašydavo prof. Juozui Eretui, prašydamas leidimo versti, patarimų ir pan. Iš tų susirašinėjimų A. Liepinaitis sudarė specialius aplankus — tris jų atvežė į Lietuvą.

Tad A. Liepinaitis intensyviai ragino populiarinti J. Eretą, ieškoti lėšų ir išleisti knygą *Užmirštieji baltai* ne tik šio straipsnio autorę, bet itin daug ir Algimantą Zolubą. Pagaliau pats A. Liepinaitis paaukojo nemažą sumą pinigų vertimui ir leidybai. Kad turime *Užmirštuosius baltus* po 33 metų nuo jos pasirodymo, išverstus į lietuvių kalbą — tariame garsiausią ačiū netoli Čikagos gyvenančiam Algiui Liepinaičiui.

Šveicaro prof. Juozo Ereto, visą gyvenimą atidavusio tarnybai Lietuvai, knygos skirtos Kaziui Pakštui naujas išleidimas, tai svarus J. Ereto vardo įamžinimas, atliktas Baltoskandijos akademijos įkūrėjo dr. Silvestro Gaižiūno. Reikia tikėtis, kad J. Ereto knygos „Kazys Pakštas. Tautinio šauklio odisėja" išleidimas bus tam tikras laiptelis kitų J. Ereto darbų pasirodymui, tolesnėms J. Ereto veiklos mokslinėms studijoms ir, be abejo, straipsniams spaudoje, kurie atliks platų šviečiamąjį darbą. O J. Ereto bei jo vardą įamžinančių žmonių pavyzdys ir mus visus paskatins labiau domėtis ir didžiuotis mūsų tautiečių (J. Eretas buvo priėmęs Lietuvos pilietybę!) moksliniu — kultūriniu — politiniu palikimu.

Pagerbti nusipelnę lietuviai muzikai

Dėl pakitusių sąlygų, arti 12 metų neturėjus Dainų šventės ir jų proga šaukiamo ŠALMS-os seimo, be to, eilei iškilių muzikų pasitraukus iš gyvųjų tarpo, paskutiniame valdybos posėdyje (2002 m. gruodžio 27 d.) *Muzikos žinių* redaktoriaus Kazio Skaisgirio pasiūlymas pravesti balsavimą korespondenciniu būdu, siekiant suteikti dviem, garbaus amžiaus sulaukusiems, muzikams — kompozitoriui prof. Jeronimui Kačinskui ir vargonų virtuozui Jonui Žukui Garbės narystę — buvo daugumos valdybos šiltai sutiktas. Juk abu muzikai savo indėliu į muzikos lobyną seniai patys užsitarnavo tiek lietuviškos, tiek kitataučių visuomenės pripažinimą. Jų įjungimas į Garbės narių eiles suteikia pačiai mūsų sąjungai ir garbę, ir ilgalaikį prestižą. Todėl nenuostabu, kad sąjungos narių dauguma labai greitai atsiliepė, sumanymui entuziastingai pritarė, negailėdami abiems muzikams labai pagarbaus žodžio.

2003 m. vasario 16 d. šiems abiems iškiliems muzikams pasiųsta žinia apie įvykusį balsavimą ir jų įjungimą į Garbės narius. Visos ŠALMS-os vardu kompozitoriui prof. Jeronimui Kačinskui ir vargonų virtuozui Jonui Žukui mūsų visų sveikinimai ir nuoširdžiausi linkėjimai.

Faustas Strolia
Pirmininkas

Muz. Jeronimas Kačinskas.

Muz. Jonas Žukas.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Šveicaras, mylėjęs Lietuvą; JAV Lietuvių muzikų draugijos naujieji garbės nariai — 1 psl.

Prisimenant Kazį Veselką. — 2 psl.

Lietuviškas kinas Amerikoje; aktorius kuria Judą Iskarijotą. — 3 psl.

Brazdžionio poezija anglų kalba; pagaliau pasirodė II *JAV lietuvių žinyno* tomas. — 4. psl.

Kazį Veselką prisimenant

Sofija Jelionienė

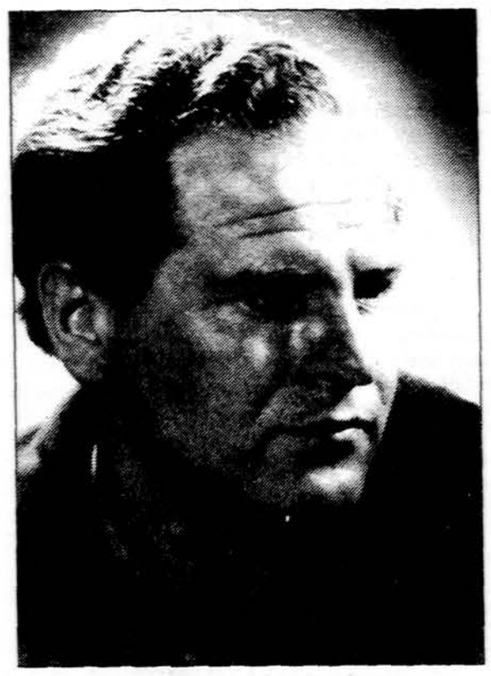

Kazys Veselka 1967 m.

„Juk reikia ką nors pozityvaus nuveikti savo gyvenimo šešiasdešimtuose metuose", lyg juokais, lyg rimtai anuomet pasakė Kazys Veselka, šventęs savo šešiasdešimtąjį gimtadienį. Tas dar vienas iš daugelio jo gyvenimą įprasminusių darbų turėjo būti, už pusmečio pasirodysianti, plokštelė su jo įskaityta Vlado Šlaito ir Vytauto Mačernio poezija. (Darbavosi jis su ta plokštele jau dvejus metus.)

Bet mirtis jo tykojo už poros mėnesių, dar pavasariui neišaušus — 1983 m. kovo 25 d. ankstyvą rytą, prieš Verbas... Jau dvidešimt metų nebėra lietuviškoje scenoje to nenuoramos aukštaičio-ukmergiečio, žavėjusio savo sukurtais vaidmenimis, stebinusio neišsemiama energija tiek daug vis „ką nors pozityvaus" atliekant.

Buvo jis Dievo apdovanotas ne vienu talentu: aktoriaus, dailininko — teatro dekoratoriaus, savo plunksną bandžiusio prozoje ir poezijoje, vertusio tekstus iš vokiečių kalbos; buvo, K. Bradūno žodžiais, „tikras literatūros žmogus". Vėliau pragyvenimą pelnėsi, dirbdamas vienoje studijoje meniško dygsniavimo projektų kūrėju, tuomet ir ne vienai lietuviškai organizacijai sukūręs vėliavų, emblemų, meniškų, puošnių ženklų. Visa tai buvo atliekama tik trumpomis laisvalaikio valandomis. Tų valandų betgi buvo mažai — vis dėl jo nenustygstančio, neramuoliško judrumo: vienas per kitą vertėsi nauji sumanymai. Devyni amatai, dešimtas — laiko trūkumas. Kiek dar liko nebaigtų jo škicų knygų iliustracijoms, plokštelių aplankams, kiek lakių minčių, nespėjusių nutūpti ant popieriaus lakštų!..

Gyvenimo kelias

Kazys Veselka gimė 1923 m. sausio 3 d. Paprieniškyje, Pabaisko valsčiuje, Ukmergės apskrityje, ūkininkų šeimoje. Matyt, ta, anot jo, „dainuojanti aukštaičių žemė" įspaudė jaunuolio lyriškoje sieloje gilią žymę, kuria jis liko paženklintas iki pat mirties. 1942 m. baigęs Ukmergės Ant. Smetonos vardo gimnaziją, nespėjo įsijungti į miesto savivaldybės teatrą (taip vokiečių okupacijos metais vadinosi čia įsisteigusi teatro mylėtojų trupė). Režisuojant Stasiui Pilkai ir Aleksandrui Kupstui, buvo pastatyti Sof. Čiurlionienės „Aušros sūnūs", P. Vaičiūno „Tėviškės pastogėj", Moljero „Skapeno išdaigos". Šiuose pastatymuose sėkmingai ėmė reikštis Kazio bendramokslis Juozas Akstinas, su kuriuo, iki pastarojo ankstyvos mirties, vėliau teko kartu vaidinti Montrealyje.

1944 m. vasarą, traukdamasis nuo antrą kartą Lietuvą užplūstančio raudonojo maro, Kazys su skausmu širdyje paliko tėviškę, kurios idiliški prisiminimai be atvangos lydėjo jį visą gyvenimą.

Atsidūręs Vokietijoje, Frankfurto universitete studijavo humanitarinius mokslus, tačiau gyveno Hanau pabėgėlių stovykloje. Čia įsijungė į „Atžalyno" teatrą, pradėdamas aktoriaus-mėgėjo bandymus, o 1946 m. jau vaidino K. Binkio „Atžalyne" fiziką ir gimnazistą, vyko su gastrolėmis į kitas lietuvių stovyklas. Tais pačiais metais, kartu su A. Kurausku, E. Vilutiene, E. Cinzu ir kitais, vaidino Timurą St. Pilkos statomoje Fr. Schillerio „Turandot — Kinijos princesė" (padėjęs ir veikalą išversti). Įdomus tragikomiškos pasakos spektaklio programoje likęs St. Pilkos įrašas: „Šis spektaklis gimė iš meilės ir pasiryžimo. Viskas buvo padaryta iš nieko, čia pat, vietoje, pačių vaidintojų arba jų draugų rankomis". Tokie buvo tuometiniai teatriniai pastatymai, skaidrinę pilką mūsų tautiečių stovyklinę kasdienybę. 1947 m. St. Santvaro dramoje „Žvejai" Veselka vaidino III žvejį, buvo ir režisieriaus padėjėju. Prieš išemigruodamas į Kanadą, dar vaidino A. Gehri pjesėje „Šeštame aukšte".

Kanadoje

Emigracijos bangai nupluk-džius į Kanadą, Montrealyje jo iniciatyva įsisteigė Lietuvių dramos teatras. Čia susispietė buvę miškakirčiai, aukso kasėjai, namų apyvokos darbininkės laisvalaikiu tapdami aktoriais. Tai — J. Akstinas, L. Barauskas, K. Veselka, B. Pūkelevičiūtė (pradėjusi vaidinti Kauno Jaunajame dramos teatre), V. Vaičiūnaitė, Br. Malaiškienė, Z. Lapinas, Alb. Urbonas, H. Nagys, Vyt. Sabalys, Vacl. Kerbelis, V. Skaisgiris, R. Simaniūkštis, F. Sideravičiūtė, Stp. Kęsgaila, Aneliauskas (gal būta jų ir dar vieno kito), nuolatiniai talkininkai — grimuotojas St. Ilgūnas iš JAV-ių ir vietinis Z. Lapinas, kuris rūpinosi muzika bei garsų efektais.

Montrealyje prabėgo Kazio Veselkos trylika brandžiausių sceninės darbuotės metų. Tuo metu jis su kitais įkūrė ir Lietuvių akademinio sambūrio Montrealio skyrių, yra buvęs jo pirmininku. Kurį laiką dar studijavo Montrealio universitete, parašė studiją apie poetą Vyt. Mačernį.

1950 m. birželį Montrealyje pastatytoj Ant. Škėmos dramoj „Živilė" Kazys vaidino Svajūną. 1951 metų rugsėjį Ant. Rūko komedijoj — vienos dienos nutikime — „Bubulis ir Dundulis" Kazys vaidino viengungį Girdžių. Jis — viso šio veikalo dinamikos variklis. Dekoracijos taip pat jo. Po dvejų metų Ant. Škėmos dramoje „Pabudimas" Kazys-Prano vaidmenyje.

1957 m. pavasarį Montrealyje ima suktis K. Borutos „Baltaragio malūnas". Jame Kazys — judrus, gudrus, paikai kerštaujantis velniūkštis Pinčiukas. Kaziui galimybių čia pasireikšti — „į valias". Šią pjesę scenai pritaikė B. Pūkelevičiūtė ir K. Veselka: jis ir scenovaizdį kūrė. Dar po pusantrų metų sceną išvysta, B. Pūkelevičiūtės režisuota, B. Sruogos „Milžino paunksmė". Kazys pasirodo čia sceninės patirties viršūnėje. Jis — giliai savo likimą išgyvenantis, Lietuvą mylintis senasis Jogaila. Beje, antras šioje dramoje Veselkos vaidmuo — lenkų riteris Jonas Hinča. Pastatymo scenovaizdis ir kostiumai taip pat Veselkos sukurti. 1959 m. pavasarį su šiuo veikalu teatras išvyksta į gastroles: į Hamiltoną, Čikagą, o tų pačių metų rudenį — Cleveland, visur sulaukiant puikių vertinimų.

O štai 1962 m. atsirado B. Pūkelevičiūtės parašyta ir jos pačios režisuota, Lietuvių Bendruomenės Jaunimo dramos konkurse premijuota, 3 veiksmų pasakiška komedija „Aukso žąsis": eiliuota, dinamiška, giedrią nuotaiką skleidžianti. Joje Kazys — nepakartojamas karaliaus juokdarys Pikis, suvaidinęs ir karalystės astrologą Fortunatą. Alg. Suopis *Darbininke* taip aptaria šio pastatymo Pikį: „Pagrindinis ir sunkiausiai įveikiamas personažas — rūmų juokdarys Pikis. Juoba, kad ant jo pečių gula visas trečias veiksmas: per ištisą valandą Pikis veda dialogus su besikeičiančiais partneriais, neturėdamas progos net atsikvėpti. Šią sunkią užduotį Kazys Veselka atliko su pasigėrėtina ištverme, išryškindamas keleriopus Pikio vaidmens aspektus (Arlekino-Pierrot kontrastingas spalvas), niekur jo nenusaldindamas iki 'gerojo pasakų bernelio' ir svarbiausia — per visą veikalą be priekaištų išlaikydamas eilėdarą". Negana to, K. Veselka rūpinosi ir daugybe kitų, su šiuo pastatymu susijusių, reikalų: apranga karaliams, admirolams, dvariškiams ir visiems kitiems vaidintojams (viskas jo suprojektuota).

„Nuo aušros iki tamsos dirbo jis ir geriausios mūsų teatro jėgos išeivijoje, o mes pro plyšius duryse ar languose žiūrėjome ir stebėjomės: ar iš balos ta jėga, ryžtas, noras bei valia nuovargį įveikti! Bet taip buvo. Baigus darbus, Kazys atrodė jau tik kaip šešėlis". Taip apie jį savo prisiminimuose rašė draugai Montrealyje, pasiekus žiniai, kad Čikagoje staiga mirė tasai nuovargio nepažįstantis Kazys, vos šešiasdešimties sulaukęs...

O „Aukso žąsis", režisierės B. Pūkelevičiūtės sumanymu dar ir spalvotame, garsiniame filme skraidė, 1964 m. vasarą New Havene, Yale universiteto audiovizijos studijoje į juostą įrašyta. Kiek čia pasiryžėlių triūso įdėta — kas besuskaičiuos? Vien tai, ką šio darbo statistiniai duomenys rodo, priverčia galvas kraipyti: viena bėganti filmo minutė reikalauja apie 10 valandų darbo. Kadangi filmas trunka 120 minučių, tai skaičiai neįtikėtini! O kur dar vaizdinis filmo redagavimas, trukęs ištisus devynis mėnesius? Kiek visa tai pareikalavo žmogiškų jėgų — fiziškų ir dvasiškų! Kokia didelė visų filmo kūrėjų duoklė atiduoda savam, lietuviškam žodžiui, daugelio dažnai neįvertintam.

Ir nutaria tie darbštuoliai

Kristijono Donelaičio „Metai" Čikagos scenoje 1964 m. spalio 17–19 d. Iš kairės: B. Briedienė, J. Raudonis, A. Kėželienė, L. Barauskas, K. Veselka, V. Juodka, S. Gręblіūnas.

1957 m. Montrealio Lietuvių dramos teatro aktoriai, vaidinę K. Borutos „Baltaragio malūną". Sėdi iš kairės: B. Malaiškienė, B. Pūkelevičiūtė, V. Vaičiūnaitė; stovi: Aneliauskas, H. Nagys, R. Simaniūkštis, L. Barauskas, K. Veselka, V. Kerbelis, V. Sabalys, J. Akstinas.

pasiryžėliai: reikia palikti gražų, išpuoselėtą, su meile tariamą lietuvišką žodį ilgam, kad netiltų jis ramiais vakarais namuose jo besiklausant, vėl ir vėl išgyvenant tai, kas scenoje matyta. Taip gimsta plokštelėse „Baltaragio malūnas", „Milžino paunksmė" ir „Žirginėliai". Kiek neapsakomo džiaugsmo jie yra suteikę vaikams, o kartu prie patefono sėdintiems ir kitiems šeimos nariams. Kiekvienas aktorių įtaigiai tariamas žodis, sklandūs rimai, dainuojamos dainelės virsdavo nejučia, be prievartos įsisavinamomis lietuviškomis pamokomis.

B. Sruogos „Milžino paunksmė". Montrealio dramos teatras 1957 m. Iš kairės: K. Veselka (Jogaila), A. Urbonas (vienuolis), L. Barauskas (Zbignievas).

Į lietuvišką Čikagą

Ir štai 1962 metais į Čikagą sparnus pakelia vienas Montrealio dramos teatro didžiųjų — Leonas Barauskas, netrukus jį paseka Kazys Veselka, po jo — ir Birutė Pūkelevičiūtė, šio teatro ašis. Atrodė, kad nuo tada Čikagos scenai prasidės „aukso amžius", kad ji pagaliau turės pastovų teatrą. Deja, kažkodėl čia nesusidarė palankios sąlygos nuolatinei vaidintojų trupei susiorganizuoti ir svarių teatrinių spektaklių belaukiantiems čikagiečiams nedaug teko išvysti. Be Scenos darbuotojų sąjungos pastatytų K. Donelaičio „Metų" (rež. Algimantas Dikinis), kuriuose vaidino ir L. Barauskas su K. Veselka (vaidino Laurą ir tekstą scenai paruošė), vėliau — Veselkos režisuoto G. Veličkos „Nemunas žydi", Čikagos scenoje taip ir neįsisiūbavo plačiai išskleistos Montrealio dramos teatro burės. Visgi negalima pamiršti, kiek daug plojimų ir gražių žodžių susilaukė šio pastatymo Donelaičio būrai ir pats Tolminkiemio didysis — Kristijonas.

Vėliau, lietuviškai teatrinei veiklai tolydžio silpnėjant ir sceniniams pastatymams retėjant, Veselka scenoje dalyvaudavo proginiai: kultūrinių renginių programose paskaitydavo poezijos, išvykdavo į kitus lietuvių telkinius. Taip, pasak vieno recenzento, jis „kovėsi už lietuvišką žodį", gaivino klausytojų patriotinius jausmus.

Dailėje ir literatūroje

Kazys Veselka plačiai reiškėsi ir dailės srityje, kaip knygų iliustratorius, scenos dekoratorius, kitų meno projektų kūrėjas. Jis apipavidalino „Baltaragio malūno" ir „Žirginėlių" plokštelių aplankus ir knygas: *Romos katalikų mišiolą* (Chicago, 1967 m., vinjetės), J. Minelgos *Labas rytas, vovere* (Chicago, 1964 m., iliustracijos), Ant. Maceinos *Bažnyčia ir pasaulis* (Chicago, 1970 m., aplankas), B. Pūkelevičiūtės *Rugsėjo šeštadienis* (Chicago, 1970 m., viršelis ir vinjetės), Vl. Būtėno *Esame nemarūs* (Chicaga, 1977 m., viršelis ir meninė priežiūra). Iliustravo B. Pūkelevičiūtės penkias pasakų knygeles vaikams.

Vokietijoje ir dar kurį laiką Montrealyje begyvendamas, bandė savo plunksną poezijoj ir beletristikoj, yra vertęs iš vokiečių kalbos scenos veikalų tekstų. Jo eilėraščių, kuriuose atsispindi gimtinės ilgesys, Lietuvos kaimo gamtos grožis, švelnūs erotiniai jausmai, yra spausdinę *Žiburiai*, *Nepriklausoma Lietuva*, *Lietuvių žodis*. Trumpose jo novelėse, apsakymuose („Fotografija", „Tyla", „Grįžimas", „Lūžis") rodos, matai tą dainuojančią aukštaičių žemę, ramiai reikalus sprendžiančius jos gyventojus, o jų tarpe ir patį autorių, kurio likimas taip ir nebeatvedė prie gimtosios sodybos vartų...

Kartkartėmis jis sakydavo, kad literatūrą pradėjo studijuoti, dar beganydamas ir vėliau į ją pasinėrė visa savo būtimi. Tad nenuostabu, kad kilo jam dar vienas sumanymas, kurį įvykdyti sutrukdė staigiai atsėlinusi mirtis. Taigi, jei ne ta „sesuo juodoji", būtumėm su pasigėrėjimu klausęsi K. Veselkos skaitomų Vl. Šlaito ir Vyt. Mačernio poezijos iš plokštelės. Tai du jo mylimi poetai: Šlaitas dar ir todėl, kad jis — taip pat ukmergiškis, tos pačios gimnazijos auklėtinis, jau tada pradėjęs eiliuoti.

Kai 1969 m. iš Londono, Anglijos, į Čikagą atvykusiam Vl. Šlaitui čia gyvenantys ukmergiškiai, jo mokslo draugai, suruošė atsisveikinimą, Kazys padarė jam netikėtą staigmeną: išsitraukęs iš švarko kišenės jo patį pirmąjį (dar Vokietijoje išleistą) eilėraščių rinkinį *Žmogiškosios psalmės*, ėmė vieną po kito eilėraščius skaityti. Šlaitą tai labai sujaudino dar ir dėl to, kad tos knygos jau niekur nebuvo galima gauti. Tai buvo nepaprastas poezijos rečitalis!

* * *

Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse, Čikagoje, iš tolo boluoja aukštas, nerūdyjančio plieno kryžius, šiek tiek į vieną pusę pasviręs. Tokia paminklo kompozicija. Čia jau dvidešimtį metų ilsisi Kazys Veselka, anuomet gimnazijoje „vosilkėliu" vadintas. Kuklus ir paprastas jis buvo, šiaušdavosi prieš visokias „pompas", manieras, kartais net ir kandžiai pasišaipydamas.

Toli, labai toli nuo čia iki gimtojo Paprieniškio... O ten vasaros vakarais gal vis taip gražiai, nutęsdami, dainuoja aukštaičiai, gal nuvilnyja jų dainos ramiu Šventosios paviršiumi, gal ir iki jo čia tyliai ataidi, kad neilgu būtų jam svetur ilsėtis...

Kazys Veselka 1946 m.

Lietuviškų kino filmų festivalio atidaryme (iš kairės): režisierius Arūnas Matelis, Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Čikagoje Giedrius Apuokas, „Facets Cinemateque" vadovas Milos Stehlik ir Amerikos lietuvių televizijos vadovas Arvydas Reneckis. Vitalijos Pulokienės nuotrauka.

Lietuviškas kinas Amerikoje

LR Konsulato Čikagoje ir Amerikos lietuvių televizijos projekto

Kaip kilo pati idėja surengti lietuviškų kino filmų festivalį paklausėme Amerikos lietuvių televizijos vadovo Arvydo Reneckio.

– Mintis atvežti lietuvišką kiną į Ameriką kirbėjo jau keletą metų. Vis nepasitaikydavo progos ją realizuoti. Kuomet LR generalinis konsulas Čikagoje Giedrius Apuokas pasiūlė pristatyti Lietuvos kultūrinį veidą per kinematografiją, idėja tapo realybe.

Tai vienas suplanuotų renginių karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-osioms metinėms atminti.

– Kokiu principu atrinkti filmai, juk buvo ir daugiau siūlomų kino juostų?

– Atsivežėme iš Lietuvos tikrai daugiau meninių ir dokumentinių kino juostų. Atranka vyko „Facets Cinemateque", kurioje dalyvavo Amerikos lietuvių televizijos atstovai, LR Generalinio konsulato Čikagoje ir paties „Facets" kino teatro atstovai bei kino kritikai. Pagrindinis atrankos kriterijus – Lietuvos istorinis, kultūrinis veidas, tradicijų apraiška. Norėjome parodyti plačiajai visuomenei, kas ta Lietuva, pateikdami brandžiausius lietuvių kino kūrinius. Kiekvienas filmas savitas, atspindintis tam tikro istorinio laikotarpio tendencijas, tarkim, „Elzė iš Gilijos", kur jaučiamos lietuviškosios pagonybės šaknys, ir „Vilko dantų karoliai", kur vis labiau ima reikštis stilizacijos motyvai, besiribojantys su manieringumu.

– Kodėl pasirinkote „Facets Cinemateque" kino teatrą?

– Pagrinde todėl, kad mūsų tikslas pasiekti kitų tautų žiūrovus, amerikiečius. Gyvename šioje šalyje, tačiau reikia prisiminti, jog turime savitą kultūrą, gilią istoriją, tautos veidą bei tautinį mentalitetą, tai ir norime perteikti per kino meną. „Facets" turi savo nuolatinį žiūrovą, vadovai mielai sutiko demonstruoti kino juostas, kurios tikrai nėra „komercinis kinas", o dar lietuvių kalba.

Beje, malonu, kad apsilankė ir lietuvių žiūrovų.

Pristatytos kino juostos

Meniniai vaidybiniai filmai:

Rež. A. Puipos „Elzė iš Gilijos" ir „Vilko dantų karoliai"; A. Žebriūno „Riešutų duona"; V. Žalakevičiaus „Niekas nenorėjo mirti"; J. Grikevičiaus ir A. Dausos „Jausmai"; Š. Barto „Namai".

Dokumentiniai filmai:

J. Meko filmų programa „Zefiro Torna arba scenos iš Jurgio Mačiūno gyvenimo", „Šiapus rojaus. Fragmentai iš nepabaigtos biografijos", „Iš Andy Warhol gyvenimo", „Iš Kenedžių šeimos gyvenimo".

A. Matelio „Skrydis virš Lietuvos", kuris buvo demonstruojamas University Club of Chicago, dalyvaujant buvusiam prezidentui, Valdui Adamkui, medalių teikimo nusipelniusiems Lietuvai išeivijos atstovams metu. „Iš nebaigtų Jeruzalės istorijų", „Šimtmečių godos" ir „Paskutinis vagonas".

A. Stonio ir R. Verbos dokumentinės kino juostos.

J. Lapinskaitės „Iš elfų gyvenimo", „Venecijaus gyvenimas ir Cezario mirtis", „Venera su katinu arba iš peteliškių gyvenimo".

Kino festivalio atidarymas

Kino festivalio atidarymas „Facets Cinemateque" įvyko kovo 14 d. Lietuviško „Kalnapilio" alaus su „Rokiškio" sūriu paragauti, lietuviško kino pasižiūrėti susirinko konsulato darbuotojai, Amerikos lietuvių televizijos vadovas su kūrybine grupe, žiniasklaida, režisierius Arūnas Matelis su žmona Algimanta, muzikinės Jazz grupės muzikantas ir vadovas Kęstutis Stančiauskas, „Facets" kolektyvas, kinematografijos specialistai bei kritikai, ir šiaip kino meno mylėtojai.

Įžanginę kalbą apie lietuvišką kiną, bei kultūrinių mainų svarbą pasakė Amerikos lietuvių televizijos vadovas A. Reneckis. „Facets Cinemateque" vadovas sakė, su malonumu priėmęs pasiūlymą demonstruoti lietuviškus filmus, nes ir pats jaučiąs didelį norą sužinoti apie Lietuvą.

Atidarymo proga buvo demonstruojamas režisieriaus A. Puipos filmas „Elzė iš Gilijos", laimėjęs apdovanojimus: Best Director, Best Camera – Kinoshok Film Festival, Anapa, Russia, 2000.

Algimantas Puipa

Lietuvių kino režisierius, kurio pastatytą kino juostą „Elzė iš Gilijos" žiūrint kyla mintis, jog tai psichologiškai sodrus ir filosofiškai sunkus filmas, išryškinantis A. Puipos individualų režisūros braižą.

Algimantas Puipa visą savo kūrybinę jėgą atiduoda pjesės minčiai o ne veiksmui. Veikėjų būdo bruožai, charakteringumas, gilumas, senovės lietuvių beveik pagoniškos tradicijos, unikalūs papročiai, istorija ir kultūra bei įstabios gamtos ir nepaprasto istorinio klimato kraštas – tai svarbiausia, ką nori perteikti režisierius. Anot prof. Gražinos Arlickaitės, žiūrovas tampa liudininku kitų tradicijų – mažiau naujoviškų, tačiau žymiai artimesnių ir įdomesnių plačiajai visuomenei.

Drama vystosi Rytų Prūsijos pajūryje. Ką jaučiate, kai pučia atšiaurus jūros vėjas ir matote merginą, vaikštančią paplūdimiu su kirviu rankoje ir vis kartojančią užkeikimą? Keistuolė, kas ji?

Elzė iš Gilijos

Klasikinė epinė drama „Elzė iš Gilijos" pastatyta pagal vokiečių kilmės rašytojo Ernst Wichert apysaką, kuriai scenarijų parašė bene garsiausias Lietuvos kino režisierius ir scenaristas, šviesaus atminimo Vytautas Žalakevičius.

Išties labai savita, stilizuota, vaizduojanti XIX šimtmetį drama, kur simboliškai kovoja gėris su blogiu, iš kurių nė vienas nėra absoliučiai teisus arba klystantis. Tai sakmė apie aistringą meilę, neapykantą ir kerštą.

Ankstyvą ūkanotą rytą žvejys Jurgaitis išplaukia į marias. Žvejoti... Ir dar su uždraustais siauraakiais tinklais... Tiesiai žvejybos prievaizdui į rankas! Susivaidijo... Mostelėjo sunkiu irklu... Teismo nuosprendis – penkeri metai kalėjimo!

Taip įsiplieskia neapykanta nuošaliame pamario krašte, tarp dviejų nesutaikomų priešų.

Jurgaičio dukė Elzė, kol tėvas kalėjime, auga žinomo pirklio Mykolo Andromaičio globojama. Jaunąją gražuolę Elzę pamilsta Mykolo sūnus – šviesiaplaukis Endrikis.

Tačiau nėra namų be dūmų, ir Andromaičių namus užgriūna negandos. Valdingoji Endrikio motina priešinasi jaunuolių meilei. Iš kalėjimo išėjęs Jurgaitis dega kerštu prievaizdui Grinbaumui. Taip į visą šitą kerštą, neapykantos ir aistros verpetą įtraukiami Endrikis ir Elzė...

Manau, kiekvienas, norintis suprasti šio filmo specifinį charakterį, turi įvertinti ir aktorių kūrybinius sugebėjimus. Tai tarsi jungtinis darbas, kuriame Kostas Smoriginas, Eglė Jazelskytė, Janina Lapinskaitė, Antanas Šurna, Eduardas Pauliukonis, Andrius Paulavičius sukūrė pagrindinius vaidmenis. Filmo prodiuseris Robertas Urbonas.

Kino kritikė Rasa Paukštytė, po filmų festivalio Berlyne, kuriame buvo rodoma ši kino juosta, stengėsi pati sau atsakyti į klausimą: kodėl filmas, kuriame tiek gilios potekstės, filosofinės minties ir gero vaidybinio atlikimo, taip sunkiai žiūrimas? Tikriausiai todėl, kad Puipa pats geriausias savo filmų kritikas, tuo būdamas originalus ir nepriklausomas. Kaip režisierius, Puipa stengiasi įgyvendinti visas savo idėjas, panaudodamas kūrybinį talentą ir patirtį.

Lietuviškų kino filmų festivalis – dar vienas, reikšmingas lietuvių kultūrinio gyvenimo atspindys, kuris buvo įgyvendintas Generalinio konsulato Čikagoje, Lietuvos kino studijos (Vilnius), Lietuvos nacionalinės televizijos ir Amerikos lietuvių televizijos (Čikaga), dėka.

Vitalija Pulokienė

Aktorius kuria Judo tragediją

2001 m. gruodžio mėnesį Kauno ~~Dramos~~ valstybiniame teatre įvyko premjera monospektaklio „...ir vėl reikia eiti...", pagal japonų rašytojo Dazai Osamu novelę. Nors keistokas pjesės pavadinimas, bet tai yra Judo Iskarijoto tragedija, kurią prieš žiūrovo akis kuria aktorius Egidijus Stancikas. Pjesę režisavo Valius Tertelis, muziką parašė Vidmantas Bartulis, dekoracijas pagamino Arvydas Norvaišas. Visi keturi kauniečiams gerai pažįstami. Putnamo ir apylinkių lietuviai turės progą jų kūryba pasigėrėti kovo 30 d. M.N.Pr. seserų vienuolyno salėje, „Neringai" skirto piniginio vajaus užbaigimui.

Aktorius Egidijus Stancikas gimė tikinčiųjų šeimoje. „Man nereikėjo atradinėti tikėjimo gyvenimo kelyje. Tai Dievo dovana, kad aš augau tokioje šeimoje... Man katalikų tikėjimas brangus tuo, kad plečia mano laisvę, atsakomybę, verčia drąsiau, nuodugniau galvoti, kažką atrasti, pažinti". Jam nesvetima buvo kunigystės idėja. Aktoriumi, kaip jis pasakojo šios korespondencijos rašovei, tapo atsitiktinai. „Mama parodė stojamųjų egzaminų tvarkaraštį. Teatro paslaptis mane traukė. Atsiradau Vilniuje. Išlaikiau egzaminus. Baigiau dramą ir jau 10 metų vaidinu Kauno dramos valstybiniame teatre. Teatro bacila apsėdo". Paklaustas, ar gali pragyventi iš aktoriaus uždarbio, atsakė: „toli gražu ne". Į rankas aktorius gauna 550 litų!

Nors netapo kunigu, bet yra baigęs Teologijos fakultetą Kauno Vytauto Didžiojo universitete ir dėsto Telšių kunigų seminarijoje bei Kauno katechetų mokykloje.

Kalbėdama telefonu su aktoriumi, užklausiau, kas jį paskatino pasirinkti tokią temą. Trumpai atsakė: „Dievo malonė, Dievo ieškojimas". Platesnį atsakymą radau netrukus po premjeros Kauno ~~Dramos~~ teatre *XXI amžiaus* puslapiuose. „Po penkerius metus gyvavusio 'Vainuto raštininko'... vidumi pasikeičiau... nebegalėjau kalbėti už aštuoniolikametį Antaną Baranauską. Norėjosi žingsnio į priekį. Ilgai ieškojau medžiagos monospektakliui (man patinka monospektakyje vaidinti), nes visai kita atsakomybė. Ir sunkiau. Daug sunkiau. Gerokai didesnė rizika. Bet juk ateina laikas, kai po 33 metų amžiaus ribos pradedi galvoti apie savo gyvenimo misiją, apie prasmę ir nori išbandyti save, statyti labiau rizikuodamas. O aktoriui monospektaklis — didžiausios rizikos zona: arba laimėsi, arba pralaimėsi... Skaičiau įvairią literatūrą, kolegė aktorė pasiūlė novelę. Pajutau: kažkas yra. Galima ne tik vaidinti, bet ir atskleisti savo žmogišką poziciją, savo išpažinimą".

Tokia trumpa pasirinkimo genezė. Apie pasirinkimą Dazai Osamu novelės, tikiu nesuklysiu, parafrazuodama jo mintis ir iš mūsų telefoninio pasikalbėjimo:

Egidijus Stancikas — Judas Iskarijotas

„...Mums nereikia bijoti savo sielos gelmių ir kad turime pažvelgti net į tamsiausius žmogiškosios sielos kampelius. Ši konfrontacija su žmogiškos buities šešėliais ne visuomet yra maloni, bet, mano nuomone (taip sako Jurga Ivanauskaitė, bet, manau, sutiks ir Egidijus Stancikas) kiekvienam individui būtinai reikalinga. *XXI amžiaus* laikraščio pasikalbėjime su Džuljeta Kulvietiene Egidijus sako: „Judo tragedija — jis suabejoja Kristumi... Kiekviename iš mūsų yra judukas. Didesnis, mažesnis, bet jis knibžda. Ir spektaklis apie tai. Neišsigąskime, pamatę savo sielos gilumoje ir Barabą, ir Judą, ir Petrą, ir Joną, ir Magdaleną! Prisipažinkim... Dievas gailestingas, Jo meilė mus išlaisvina".

Autorius norėtų, kad „kiekvienas tikintysis pamatytų '...ir reikia eiti...'" monospektaklį — nes jis yra apie tikėjimą Dievu".

Aktoriaus noras yra rengėjų noras. Spektaklis įvyks tik Putname, kovo 30 d., sekmadienį, 2 val. p.p., M.N.Pr. Seserų vienuolyno salėje, „Neringos" stovyklos piniginio vajaus užsklandai. (Stovyklos patalpos nukentėjo nuo žiaurios Vermonto žiemos.) Aktoriaus gyvenimo nuotrupos, jo pasisakymai, tikime, sudomins teatrą mylinčius ir jie į Putnamą tą popietę atkeliaus. Po programos vaišės, pokalbiai, „Neringos" stovyklos nuotraukų parodėlė.

Audronė Prapuolenytė

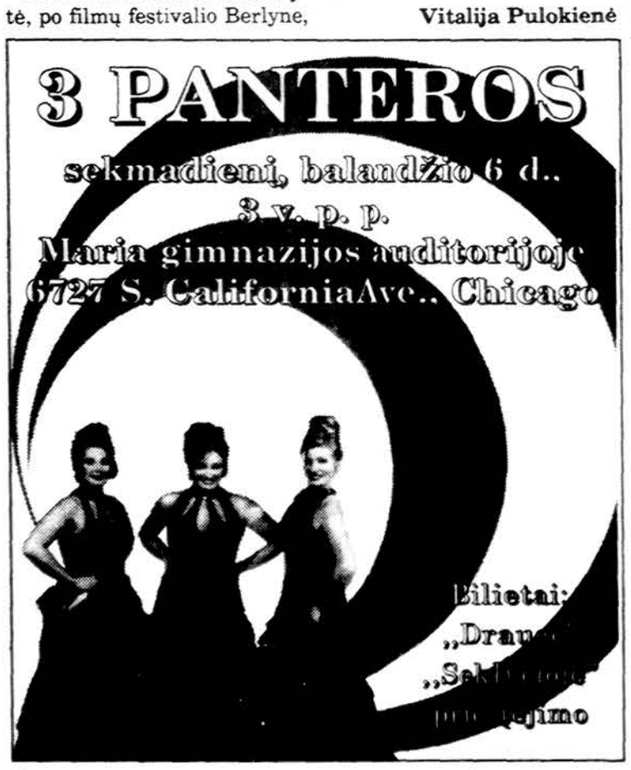

Š.m. balandžio 6 d., sekmadienį, 3 val. popiet, Marijos gimnazijos auditorijoje Čikagoje *Draugas* rengia „Trijų Panterų" koncertą.

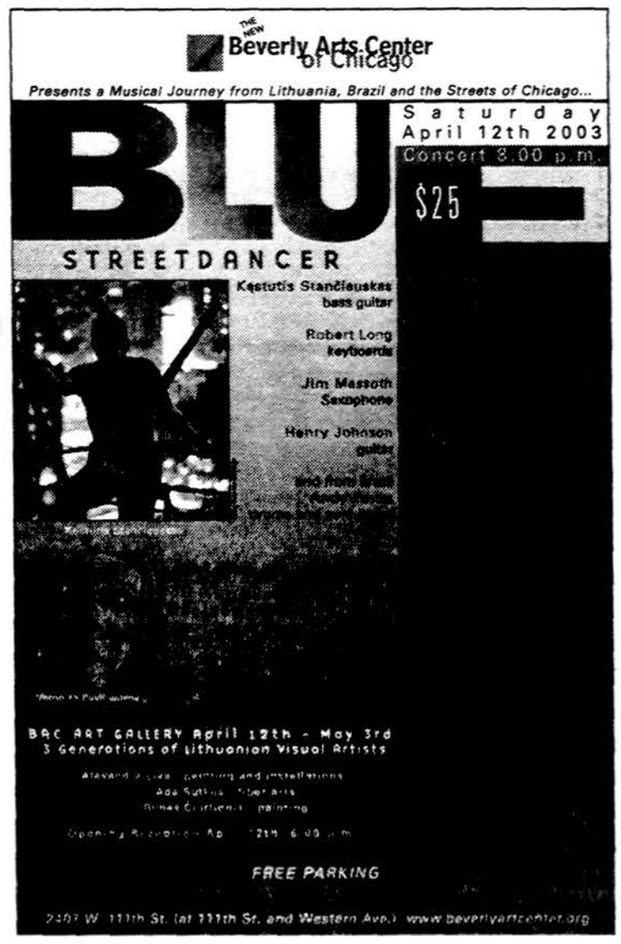

Balandžio 12 d., šeštadienį, „BAC Art Gallery" ruošiamas neeilinis renginys, pristatantis lietuvių meną ir garsiniu, ir vaizdiniu būdu. Programoje dalyvauja: lietuvių liaudies dainų atlikėja Veronika Povilionienė, džiazo gitaristas Kęstutis Stančiauskas, pianistas Robert Long, saksofonistas Jim Massoth, gitaristas Henry Johnson ir būgninkas Andy Potter. Taip pat kartu vyks dailininkų Aleksandros Eivaitės, Ados Sutkuvienės ir Rimo Čiurlionio kūrinių paroda.

Leidiniai

JAV lietuvių žinyno sutiktuvės

Praėjus penkeriems metams nuo biografijų žinyno *Jungtinių Amerikos valstijų lietuviai* pirmojo tomo pasirodymo, Mokslo ir Enciklopedijų leidybos institutas Vilniuje išleido antrąjį tomą. Šis naujas enciklopedinis leidinys visuomenei buvo pristatytas neseniai įvykusioje Vilniaus ir Baltijos knygų mugėje. Be žinyno rengėjų, mugės svečių, į šio leidinio sutiktuves atvyko gana gausus būrys Lietuvoje dabar gyvenančių JAV lietuvių.

Žinyno rengimo grupės vadovė V. Kneitienė, redaktorius dr. A. Balašaitis pasidžiaugė, jog pagaliau baigtas šis ilgas ir daug triūso pareikalavęs darbas. Dėl pinigų trūkumo vienu metu jau buvo suabejota, ar bus galima išleisti antrąjį tomą. Laimei, į leidėjų prašymą teigiamai atsiliepė Lietuvių fondas, paskyręs 10,000 dol. Beveik 20,000 litų nepagailėjo Lietuvos Kultūros ministerija. Abiem tomams atsirado ir pavienių rėmėjų bei JAV lietuviškų organizacijų (jų sąrašas ir paaukotos sumos skelbiamos antrajame tome). Taigi, bendromis pastangomis turime ir antrąjį tomą, apimantį pavardes nuo **n** iki paskutinės abecėlės raidės **ž** (imtinai).

Enciklopedinio žinyno leidinio grupės vadovė V. Kneitienė pažymėjo, kad antrame tome dar įdėti papildymai, kuriuose yra pirmame tome dėl įvairių priežasčių praleistos, neįdėtos biografijos. Tad žinyno antrame tome rasime pirmame tome nepaminėto, poeto ir vertėjo Vyt Bakaičio teisininko, žurnalą *California Law Review* redagavusio Donato Janutos ir kai kurių kitų pasižymėjusių JAV lietuvių biografijas. Rengėjai taip pat pasirūpino įdėti pirmame tome išspausdintų biografijų papildymus apie vienų ar kitų pasižymėjusių asmenų naujus ženklius darbus, apdovanojimus, išleistas naujas knygas, mokyklinius veikalus ir kt. Antai, nors pirmame tome įdėta žurnalisto ir teisininko Igno Medziuko biografija, bet antrojo tomo papildyme dar pridėta, kad 2001 m. jis apdovanotas JAV LB Kultūros Tarybos žurnalistikos premija, o kanklininkė, pedagogė Ona Mikulskienė parašė ir Vilniuje išleido knygą *Čiurlionio ansamblis*. Antrame tome taip pat yra abiejų tomų asmenvardžių rodyklė.

Žinyno sutiktuvėse kalbėję leidėjai paminėjo dar vieną antrojo tomo ypatybę — joje yra visuomeninėje bei profesinėje veikloje pasižymėjusių naujosios bangos išeivių biografijos. Tai, pavyzdžiui, 1991 m. iš Lietuvos į Čikagą atvykęs pianistas, vargonininkas, choro dirigentas Ričardas Sokas, 1990 m. JAV apsigyvenusi teatrologė, žurnalistė Ramunė Zdanavičiūtė ir kiti.

Sutiktuvėse kalbėjęs leidinio redaktorius dr. A. Balašaitis paminėjo išeivijos žurnalistus A. Naką, R. Sakadolskį, E. Šulaitį, E. Jasiūną, S. Džiugą, kun. V. Palubinską ir kitus, kurie antrajam tomui pateikė biografijų arba kitokių duomenų bei kitaip padėjusių antrojo tomo rengėjams. Padėkota fotografams A. Keziui ir J. Tamulaičiui už atsiųstus portretus.

— Sutelktomis pastangomis išleidus abu tomus, tiek dabartinės, tiek ateinančioms kartoms bus žinoma žymios dalies JAV lietuvių vaisinga visuomenininkė, kultūrinė, mokslinė veikla, — sakė Mokslo ir Enciklopedijų leidybos instituto direktorius R. Kareckas, pridūręs, kad abiejuose tomuose įdėta 3,690 biografijų.

Žinyno pristatyme dalyvavę kalbėtojai, pasidžiaugę šiuo leidiniu bei jo reikšme, išreiškė ir kai kurių pastabų. Išeivijoje pasižymėjęs dailininkas P. Lapė, pasakęs, kad žinyne radęs daug pažįstamų pavardžių, pasigedo, kad liko nepaminėtas pasižymėjęs tenisininkas ir treneris Bronius Purvėnas. Žurnalo *Kultūros barai* vyr. redaktorius B. Savukynas žinyne pasigedo senesnių laikų JAV lietuvių žymių veikėjų biografijų. Antai, antrame tome įdėta inžinieriaus Vytauto Jono Šliūpo biografija, bet nėra jo tėvo, JAV ilgai gyvenusio aušrininko, visuomenės veikėjo, gydytojo Jono Šliūpo. Nerasi JAV pirmąjį lietuvišką išeivių laikraštį išleidusio Mykolo Turausko, mirusio New Yroke 1921 m. Jei jau žinynas neapėmė pirmųjų lietuvių išeivių, tai rengėjams derėjo ryškiau, gal ir tituliniame puslapyje pažymėti, kokį laikotarpį šis žinynas apima. Redaktorius dr. A. Balašaitis su šia pastaba sutiko ir pažadėjo į tai atsižvelgti rengiant kitus panašius žinynus. Juo labiau, jog leidinio sutiktuvėse dalyvavęs Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybos atstovas G. Žemkalnis kalbėjo, kad, jei atsirastų rėmėjų, derėtų išleisti taip pat Australijos, Kanados, gal ir kitų šalių pasižymėjusių lietuvių biografijų žinyną.

Algimantas A. Naujokaitis

Žinyno *JAV lietuviai* sutiktuvėse dalyvavo leidinio rengėjai ir grupė užsienio lietuvių. Pirmoje eil. iš kairės: Pasaulio Lietuvių Bendruomenės atstovas Lietuvoje Gabrielius Žemkalnis, Brutenis Lukas Veitas, dail. Pranas Lapė, Arūnas Pemkus; II eil.: žinyno redaktoriai dr. Antanas Balašaitis, Vytautas Spečiūnas, Birutė Žalienė, Danutė Rimšienė, žinyno rengimo grupės vadovė Vilija Kneitienė, Mokslo ir enciklopedijos leidybos instituto dir. Rimantas Kareckas. A. Žižiūno nuotr.

Pagaliau sulaukėme antrojo tomo

Jungtinių Amerikos Valstijų Lietuviai: Biografijų žinynas — II tomas N. Ž. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002 m., 615 psl.: kietais viršeliais.

Leidinio rengimo grupė: grupės vadovė Vilija Kneitienė; redaktoriai: dr. Antanas Balašaitis, Birutė Juodienė, Ona Pečiulienė, Danutė Rimšienė, Vytautas Spečiūnas, Birutė Žalalienė; dalį II t. straipsnių rengė red. Daiva Ancevičienė, Sakalas Janavičius, Aldona Juodvalkytė, Apolonija Kuzmickienė, †Jonė Liandzbergienė, dr. Algirdas Matulevičius, Jūratė Tamulaitienė, Jonas Varnauskas.

Leidinį padėjo rengti Lituanistikos tyrimo ir studijų centras Čikagoje. Pagrindiniai rėmėjai Lietuvių fondas Čikagoje ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Aiškiai atsimenu žinyno *JAV lietuviai* idėjos gimimo dieną. 1992 m. Mokslo ir enciklopedijų leidyklos direktorius Zigmas Pocius vairavo seną sovietinę mašiną per Žvėryną Vilniuje, buvo graži rudens diena, geltonavo lapai. Kalbėjome apie naujos enciklopedijos ruošimą, kai „užkliuvome" ant JAV lietuvių biografijų reikalingumo, ruošiant naują enciklopediją. Šovė mintis, kad būtų galima paruošti pradinį leidinį, kuriame surašytume JAV lietuvius. Tas labai padėtų rengiant enciklopedijas ir taipogi padėtų Mokslo ir enciklopedijų leidyklai finansiškai toliau tęsti savo darbus. Sutarėme tą daryti dar neprivažiavę Žvaigždžių gatvės (dabar L. Asanavičiūtės), kur yra Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Planai ruošti JAV lietuvių žinyną labai greitu laiku susitvarkė, ir jau pavasariop, 1993 m., į LTSC Čikagoje atvyko Jonė Liandzbergienė ir Jūratė Tamulaitienė. Paruošėme anketas, adresynus, tuoj pradėjome siuntinėti visiems, kieno adresus turėjome. Pirmos anketų siuntos viršijo 3,000.

Pradėjome šį užsimojimą dažnai ir įkyriai skelbti spaudoje. Telefonai, paštas, faksas veikė beveik be sustojimo. Pradėjo ateiti atsiliepimai, anketos, nuotraukos ir biografijos, bet, žinoma, ne tuo tempu ir greičiu, kokiu galvojome. Lietuviai yra ypatingo charakterio žmonės — sutinka su idėja, pagiria, paaukoja, bet tik neprašyk, kad atsisėstų ir ką nors padarytų, pvz., užpildytų anketą. Mano draugas Henrikas „suspėjo" anketą man grąžinti tik po 10 metų! O kiti ir iki šiandien neprisiruošė, nes teigia esą nieko nepadarę ar „neverti". Toks tų žmonių darbų, veiklos ir gyvenimo likimas palieka jų pačių atmintyse, ir kitiems vargas sužinoti paprasčiausias žinias apie tuos žmones, pvz., kada ir kur gimė! Didelės naudos iš tokio užsispyrimo niekam nėra.

JAV lietuviai turėjo išeiti greitu laiku vienu tomu, naudojant Lietuvių enciklopedijos šrifto ir išdėstymo gaires. Darbą turbūt daugiausia trukdė žmonių lėtumas atsakant į anketas, informacijos pateikimo tempas — po dvejų metų sulaukta tik 1,500 anketų.

Tačiau planai planais, o gyvenimas savaip pakoregavo knygos likimą. Tuo metu Lietuvoje pradėjo stiprėti privatus verslas, ir pastatai, esantys gerose vietose buvo labai pageidaujami verslininkų. Mokslo ir enciklopedijų leidykla kaip tik buvo tokioje patogioje vietoje, taigi netruko atsirasti bankas, kuriam labai reikėjo šio pastato. Visokiausiais būdais buvo stengiamasi perimti leidyklą ir privatizuoti pastatą. Aišku, kad darbuotojams, ir ypač direktoriui, Zigmui Pociui pirmo svarbumo uždavinys buvo išsaugoti Mokslo ir enciklopedijų leidyklą savo vietoje, stiprią ir nedalomą, kad būtų galima toliau tęsti darbus. Žinyno *JAV lietuviai* parengimo darbai kuriam laikui įgavo lėtesnį tempą jau ir Lietuvoje.

Tačiau direktorius Zigmas Pocius nenuleido rankų — tuomet jau būdamas Seimo narys, sugalvojo perorganizuoti leidyklą į leidybos institutą. O pagal įstatymus niekas negali kėsintis privatizuoti mokslo įstaigos, kokia jau tapo Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Taip sumanaus direktoriaus dėka ir leidykla, ir visos joje leidžiamos knygos buvo išsaugotos.

Kadangi ginčai dėl leidyklos pastato užtruko ne vienerius metus, Lietuvos ekonominė situacija per tiek laiko spėjo žymiai pasikeisti. Tie pinigai, kurie buvo skirti ir suaukoti žinyno leidimui, nuvertėjo, jų nebeužteko visam sumanymui įgyvendinti, be to, pasirodė, kad leidinys bus didesnės apimties nei planuota. Todėl 1998 m. išėjo tik pirmas žinyno „JAV lietuviai" tomas ir situacija tarsi pakibo ore — neaišku, kur ir kaip daryti toliau. Išleidus I tomą ir telikus nedaug Lituanistikos tyrimo ir studijų centre sutelktų lėšų, mirus vienam iš žinyno sumanytojų Zigmui Pociui (1997.XI.3) ir žinyno rengimo grupės vadovei Jonei Liandzbergienei (1999.IX.5) kilo abejonių dėl tolesnio žinyno likimo.

Tačiau buvo žmonių tiek Amerikoje, tiek Lietuvoje, suvokusių, kad toks svarbus ir reikšmingas darbas negali sustoti pusiaukelėje. Vėl kreiptasi paramos, vėl ieškoma taip reikalingų lėšų, dar kartą „krutinami" lėtesnieji anketų siuntėjai — supraskite, ši knyga — jūsų ir jūsų artimųjų istorija, nepalikite jos likimo valiai. Ir šios pastangos neliko be atsako. Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktorius Rimantas Kareckas pritarė minčiai tęsti pradėtą darbą ir rūpinosi gauti papildomo finansavimo. Padedant Lietuvių fondui, Lietuvos kultūros ministerijai, gausiai aukojusiems prenumeratoriams, žinyno *JAV lietuviai* antrasis tomas pagaliau užbaigtas.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Vilniuje išleistas žinynas *JAV lietuviai* yra iš tiesų bene didžiausios apimties — jame yra 3,690 biografijų su 1,740 portretų. I tome tilpo A - M raidžių biografijos, II N - Ž. Be to, nuo žinyno sumanymo iki galutinio įgyvendinimo praėjo beveik 10 metų, moksle ir visuomenės gyvenime pasireiškė nauji veikėjai. Taigi prireikė ir A - M raidžių papildymų skyriaus. Be naujų biografijų, jame įdėtos papildytos I tomo biografijos — atsirado naujos pareigos, naujos knygos, gauti apdovanojimai, deja, per tiek laiko padaugėjo ir mirties datų.

Kaip teigia pabaigos žodyje žinyno rengimo grupės vadovė V. Kneitienė ir dr. A. Balašaitis, „šio istorijos šaltinio paskirtį turinčio žinyno išsamumas ir vertė yra aprašomųjų asmenų ir rengėjų bendro darbo rezultatas. Turime viltį, kad šis veikalas parodys dalies JAV lietuvių visuomeninę, kultūrinę ir mokslinę veiklą. Kartu jis bus mūsų tautiečių pilietinės ir patriotinės veiklos bet kokiomis sąlygomis liudijimas".

Nuoširdžiai džiaugiamės pasirodžiusiu nauju be galo reikšmingu ir vertingu leidiniu. Džiaugiamės ir esame dėkingi Lietuvių fondui, be kurio svarios paramos nebūtų pasirodžiusi ne tik ši, bet ir daugelis kitų taip reikalingų knygų.

Prof. dr. J. Račkauskas

Informacija norintiems įsigyti leidinį: Biografijų žinyno JAV lietuviai II tomo kaina su persiuntimu oro paštu yra 35 dol. Taip pat dar yra ir žinyno I tomo egzempliorių. Jo kaina su persiuntimu taip pat 35 dol. Čekius siųsti adresu: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, L. Asanavičiūtės g. 23, LT-2050, Vilnius, Lithuania.

Pirmosios JAV lietuvių vardyno redaktorės Jūratė Tamulaitienė (kairėje) ir Jone Liandzbergienė su prof. dr. Jonu Račkausku, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro pirmininku, 1994 m.

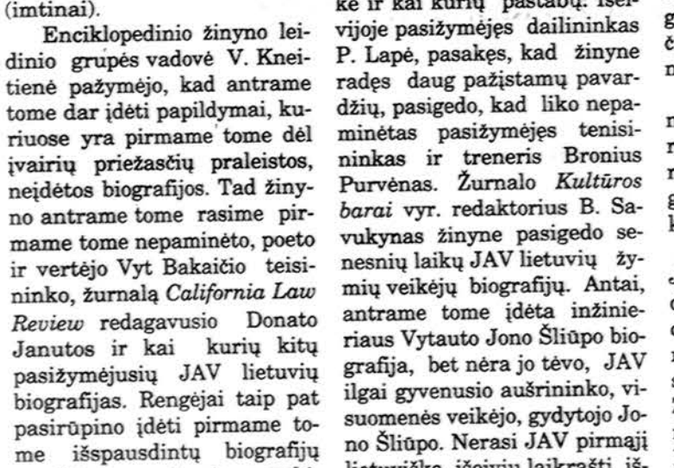

Leidinio rengimo grupės vadovė Vilija Kneitienė ir redaktorius dr. Antanas Balašaitis knygos sutiktuvėse Vilniuje 2003 m.

B. Brazdžionio poezija anglų kalba

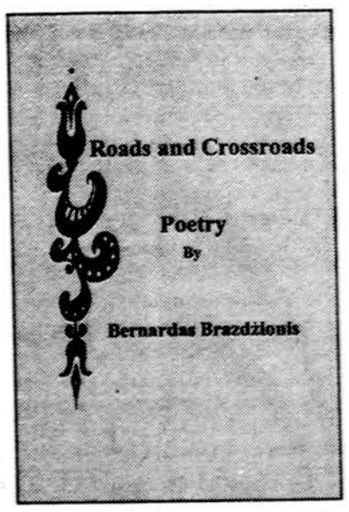

Roads and Croosroads, Poetry By Bernardas Brazdžionis. Leidėjas Vydūno fondas, 2003 m. Kaina nepažymėta.

Malonu matyti, kad atsiranda vis daugiau mūsų rašytojų kūrybos vertimų į pasaulinę, t.y. anglų, kalbą. Tik šiuo būdu galime supažindint žymiai didesnį skaitytojų ratą su lietuvių literatūra. Anglų kalba ji prieinama ne tik svetimtaučiams, bet ir kiekvienam, sunkiau lietuviškai skaitančiam, arba ir visai lietuviškai nemokančiam.

Štai, Vydūno fondas, mūsų laikų „knygnešys", atneša Brazdžionį — angliškai: *Roads and Crossroads, Poetry by Bernardas Brazdžionis.* Tai nedidelis rinkinys mūsų didžiojo poeto eilėraščių, parinktų iš *Poezijos pilnaties*, *Po aukštaisiais skliautais* ir *Šiapus ir anapus mūsų laiko.*

Niekada nebandžiusi versti, ypač poezijos, galiu tik įsivaizduoti, koks sunkus yra vertėjo darbas ir kokia didelė atsakomybė. Verčiant reikia ne tik abi kalbas gerai mokėti, jų gramatikos ir sintaksės plonybes žinoti, bet pagaut tų kalbų kartais labai subtilius niuansus, kurie taip pat ir vertime nuskambėtų atitikdami autoriaus mintį.

Dabar vis dažniau matome vertimus, kuriuose kas puslapį įjungiamas ir originalus tekstas. Tas labai sudomina skaitytoją, palengvina skaitymą ir tam, kuris gerai supranta tik vieną tų kalbų, ir tam, kuris moka abi, ir gali lygint vertimą su originalu.

Šio B. Brazdžionio eilėraščių rinkinio vertėjai net septyni: Živilė Gimbutas, Birutė Putrius Serota, Jūra Avižienis, Algirdas Žolynas, Aušra Kubilius, Auksuolė Rubavičiūtė, Demi Jonaitis, taip pat keli eilėraščiai versti nežinomo vertėjo.

Ar jiems pavyko Brazdžionį „apvilkt angliška drabužiu", klausimas į kurį gali atsakyt vertėjas profesionalas. Iš tikrųjų, Brazdžionį skaityt svetima kalba gana keista. Ypač trumpesnieji, rimuotieji eilėraščiai vertime praranda savo grožį. Net ir užvardinimai, kaip „Under the High Arches" („Po aukštaisiais skliautais") ar „On this Side and the Other of Our Time" („Šiapus ir anapus mūsų laiko") nebeturi to begalinio aukštumo, to amžinų tolumų aidėjimo.

Knyga patraukliai išleista, ryškus šriftas, geros kokybės popierius. Viršelį apipavidalino Jina Leškys (vis dėl to norėtųsi, kad vietoje stilizuotų tulpių ant jo būtų kas nors susišaukiančio su rinkinio vardu). Rinkinį suredagavo ir išsamų, kruopščiai parengtą įvadą apie poetą ir jo kūrybą parašė Živilė Gimbutas.

Nijolė Jankutė

Aldona ir poetas Bernardas Brazdžioniai 1999 metais.